

Лексико-семантичні особливості кельтських запозичень в англійській мові Ірландії

Д.В. Полгородник

Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна

Paper received 14.11.15; Accepted for publication 23.11.15.

Анотація: Стаття присвячена аналізу кельтизмів, запозичених в англійську мову Ірландії в контексті лінгвокультурної періодизації англо-ірландських контактів. На матеріалі художніх текстів ірландських авторів була виявлена специфіка використання кельтських запозичень в англійській мові Ірландії в динамічній ситуації англо-ірландського білінгвізму.

Ключові слова: запозичення, лінгвокультурна взаємодія, лакуна, реалія, контактуючі мови

Процес поповнення словникового складу англійської мови Ірландії кельтизмами відображає історію взаємовідносин англійського та ірландського народів з XII ст. до початку XXI ст. В останні роки вітчизняні (О.І. Абрамова, К.Г. Голубева, О.І. Дорошенко, О.М. Полушина) та зарубіжні (Т.П. Долан, Р. Хікі, М. Філпула, Дж.Л. Каллен) лінгвісти досліджують питання національно-культурної специфіки запозиченої ірландської лексики. Проте динаміка процесу запозичення вимагає подальшого аналізу.

Продовжуючи дослідження проблеми хронологізації англо-ірландських контактів, кількості та значущості періодів в історії розвитку англійської мови в Ірландії у лінгвокультурному аспекті, ми ставимо за мету дослідити особливості поповнення словника англійської мови Ірландії кельтськими запозиченнями на кожному з етапів лінгвокультурної взаємодії, розглянути впливові на процеси запозичення чинники та специфіку перенесеної лексики відповідно до історичних періодів.

Матеріал дослідження становить вибірка художніх та публіцистичних текстів англійськомовних ірландських авторів.

Методи дослідження: описовий, контекстологічний, статистичний.

В цій статті запозичення розглядається одночасно і як процес проникнення елементів однієї мови в іншу при лінгвокультурних контактах, і як результат цього процесу [3, с. 147]. При цьому, запозичуються не лише слова або вирази, але й поняття, концепти, які є способом членування та сприйняття навколишньої дійсності [5]. Для семантичного аспекту запозичених одиниць характерним є збереження їх смислової структури, що зумовлено вузькою спеціалізацією, предметністю та термінологічністю лексики.

Вважаємо доцільним проводити дослідження тенденцій запозичення кельтських елементів у англійську мову Ірландії в контексті лінгвокультурної взаємодії. З цією метою ми розробили періодизацію, яка враховує взаємодоповнюючі історичні [8, 9] та соціологічні [1, 7, 10] аспекти контактування лінгвокультур із урахуванням історичних та соціолінгвістичних умов її розвитку, динамічного стану та функціонального навантаження. Це дозволило виділити такі періоди:

1. період початкової взаємодії кельтської та англійської лінгвокультур (XII – XVI ст.);
2. початок культурної асиміляції (XVII ст. – перша половина XIX ст.);
3. період лінгвокультурної взаємодії (друга половина XIX – перша третина XX ст.);
4. період формування нової культури (XX – початок XXI ст.).

Кельтські запозичення періоду початкової взаємодії кельтської та англійської лінгвокультури представлені поодинокими випадками (*corrine* < *courin* “can”, *eri* < *eraic* “compensation”, *keperin* < *ceithearn* “band of soldiers” (The Kildare Poems, mid-14th century) [7, с. 720]), які не були продуктивними та не представлені в сучасній англійській мові Ірландії, очевидно, внаслідок спорадичного характеру та процесів архаїзації.

В результаті колонізації Ірландії, запровадження суворих законів, спрямованих проти носіїв ірландської мови, період початку культурної асиміляції характеризується практично повним витісненням ірландської мови англійською з основних сфер функціонування, крім повсякденного спілкування, переважно в сільській місцевості. Англійська мова стала мовою політики, культури, релігії та економіки [8, с. 37-46]. Це свідчить про встановлення ситуації диглосії – “одночасного існування в суспільстві двох мов або двох форм однієї мови, застосовуваних у різних функціональних сферах” [4, с. 136]. Т.П. Долан [8, с. xxvii] вважає, що саме про період початку культурної взаємодії можна говорити як про час формування двомовності на території Ірландії.

Цей період характеризується запозиченням ірландського компоненту, який належить до різних розрядів кельтизмів, переважно реалій повсякденного буття, зокрема, предметів побуту, страв, топонімів та топографічних назв. Запозичена лексика сприяла адаптації англійської частини населення до нової культури.

This very same conscience was sold in a closet, / Nor for a baked loaf, or a loaf in a losset [“a kneadingtray, often square, with a woden rim, for making cakes or bread”] (Swift J., 1724);

Fuate shall my wife Juane do for de Cow dat make de buttermilk, and de bony clabber [“thick milk that could be used for churning”] or *dy child* (Head R., 1663)

glen “долина” – *Up the airy mountain, / Down the rushy glen* (Allingham W, 1850);

bog “болото” – *They fall into a deep pit or a noisome bog* (Swift J., 1704).

Крім запозичення побутових реалій, у зазначений період використовувалися пестливі звертання (terms of endearment) які виконували функцію інтимізації, були вираженням внутрішньогрупової солідарності та антропонімів, що вживалися по відношенню до людини, як носія індивідуальних фізичних і психічних характеристик, мали референтну віднесеність, виконували описову функцію.

Is it going you are, a-chree [“my love”]? (Griffin G, 1829);

A poor angishore [“жахлива, підла людина”] *like me* (The Irish Penny Journal, 1840-41).

Причиною продуктивності запозичень на вказаному етапі була відсутність конкурентно-спроможних еквівалентів та необхідність встановлення соціальних контактів між носіями англійської та ірландської мов і культур.

Період культурної взаємодії характеризується масовим переходом на англійську мову, що, як зазначає Р. Хікі [10, с. 131], було обумовлено її престижем. Англійська стала мовою спілкування більшості населення країни, зокрема у таких сферах суспільного життя, як освіта і релігія. Англо-ірландські мовні відносини відзначалися жорсткою конкуренцією, що позначилося у намаганнях ірландських культурних діячів відродити автохтонну мову через активне використання кельтських елементів у гіберно-англійській літературі.

Використання кельтських елементів в мовленнєвій практиці носіїв англійської мови віддзеркалювало соціальну неоднорідність і політичну диференціацію суспільства. Зазначене свідчить про складність соціально-політичної ситуації в Ірландії та використання мови як активного засобу соціальної диференціації і самоідентифікації.

Запозичені одиниці цього періоду були реаліями соціального життя, що свідчило про культурну взаємодію носіїв ірландської та англійської мов. Мало місце запозичення реалій етнічних свят, традицій, "міфологічних" реалій, політичних термінів. Їх поява у цей період пояснюється відродженням автохтонних елементів в англійській мові Ірландії, вираженням культурної самобутності, усвідомлення ірландцями себе як окремої нації. Наведемо приклади використання кельтизмів, які належать вищезазначеним групам:

"...where they hung the horse-thieves last **Beltaine** ["the first of May, an ancient Celtic festival, celebrated with the lighting of bonfires on hills"] *four years*" (Yeats W.B., 1897);

"...her hero boy who went to his death with a song on his lips as if he were but going to a **hurling match** ["a field game played with hurleys and a sliotar"] in *Clontarf park*" (Joyce J., 1922);

"...she could believe also in the **banshee** ["a female spirit whose wailing presages death in family"] and in the *Holy Ghost*" (Joyce J., 1914);

"...the **Ard Fheis** ["national convention of political party"], *the deliberative body which represents...*" (Proportional Representation Review, 1896).

Топонімічні запозичення вказаного періоду не лише відображали у мові географічні об'єкти Ірландії, а й детально описували місцевість, надавали фізичну, просторову характеристику топонімам: "*Came to the cairn-heaped* ["тур (купа каміння)"] *grassy hill*" (Joyce J., 1914).

Поява етнофолізмів, що вживалися по відношенню до представника іншої етнічної групи, була характерна для другої половини XIX – першої третини XX ст. Отримавши широке розповсюдження етнонім **Sassenach** ("англієць"), відображав опозицію "свій-чужий" – "ірландець-англієць", мав яскраво виражену негативну конотацію: "*To hell with the bloody brutal Sassenachs and their patois*" (Joyce J., 1922).

Використання ірландських вигуків (частина мови, що включає незмінні слова, які безпосередньо виражають наші почуття і волевиявлення, не називаючи їх [6, с. 113]) у вищезгаданому періоді було показником сте-

реотипної, емоційної мовної поведінки персонажів. Уживання ірландського елементу у складі вигуків сприяло протиставленню емоційності носіїв ірландської культури [2, с. 33-36], стриманості у мовленнєвій поведінці носіїв англосаксонської культури [2, с. 19-22].

arrah "phrase to indicate that a situation is not to be taken too seriously" – "**Arrah!** *Bloody end to the paw he'd paw*" (Joyce J., 1922);

slainte "used as a toast" – "**SLAINTE!** *Around the slabbed tables the tangle of wine breaths and grumbling gorges*" (Joyce J., 1922).

На сучасному етапі розвитку англійської мови в Ірландії можна говорити про формування нової англо-ірландської культури. Наявність у ірландській мові юридичного статусу першої офіційної мови не впливає на її фактичне становище міноритарної мови в екzogлосному суспільстві країни. Спостерігається чіткий поділ сфер використання англійської та ірландської мов. До кінця XX ст. ірландська мова використовувалася в основному в сільській місцевості малоосвіченими людьми, та була "низькою" мовою по відношенню до "високої" англійської [10, с. 45-47]. На початку XXI ст. урядом Республіки Ірландія почала проводитися мовна політика, націлена на посилення статусу ірландської мови. Незважаючи на ці заходи, основною мовою комунікації в країні залишається англійська, хоча престиж ірландської мови на початку XXI ст. різко зростає [1, с. 30].

Внаслідок заповненості лакун на попередніх етапах лінгвокультурної взаємодії, сучасна ситуація функціонування культурних реалій характеризується їх подальшою асиміляцією. Про це свідчить, наприклад, асиміляція правопису. Написання *Beltaine* / ei / змінюється на *Beltane* / ei /, що є випадком стереотипізації письма: "...the melancholy / burned out of it by the high **Beltane sun**" (Dorgan T., 2008).

Крім того, має місце розширення комунікативних функцій запозичених кельтських елементів. Напротиву традиційному (сформованому в період початку культурної асиміляції) уявленню про **leprechaun**, як про – "A wrinkled, wizen'd, and bearded Elf, / Spectacles stuck on his pointed nose, Silver buckles to his hose, / Leather apron — shoe in his lap" (Allingham W., 18th century), в сучасній літературі Ірландії **leprechaun** стає негативним створінням – "spend all their time tricking people and laughing wickedly and stealing things...", яке бажає "to be a human being" та переймає функції, характерні людині "... media leprechaun" (Parkinson S., 2013).

Асимільовані лексичні одиниці використовуються з метою підсилення культурних конотацій: "*the wail of tin / whistle climbs against fiddle and / the bodhran* ["a kind of drum played with a stick known as a kippeen"] *begins*" (Montague J., 1982).

Активність процесів запозичення та взаємодії кельтської та англо-саксонської лінгвокультур актуалізується у формуванні неологізмів на ірландській основі. До таких неологізмів належить, наприклад, лексема **gluaisteán** "автомобіль": "*He was well-known in every part of Ireland for driving his own gluaisteán, as he called his car*" (Clare A., 2011). Проведений аналіз частотності використання показав, що лексема **gluaisteán** з'явилася у 30-х роках XIX ст. в ірландськомовних текстах. Дослідивши 125 контекстів (100 %) використання цієї одиниці у художніх та публіцистичних текстах, створених

ірландськими авторами, ми з'ясували, що лексема *gluisteán* неодноразово уживається в англomовних текстах (6%) з 1967 р. та до 2010-х років, що дозволяє констатувати її статус як неологізму, а не оказіоналізму.

Внаслідок мовної політики Ірландії, рівень володіння населення ірландською та англійською мовою значно збільшився, що є причиною активації процесів перемикання коду та зменшення кількості ситуацій використання запозичень. Внаслідок цього ми вважаємо, що на сучасному етапі розвитку англійської мови в Ірландії кельтизми у складі англійського лексикону характеризуються не кількісними, а якісними змінами.

На сучасному етапі формування нової англо-ірландської культури запозичена ірландська лексика використовується з метою створення образу "Irishness", тобто експлікації відданості історичним, культурним цінностям та поглядам.

Отже, результати аналізу контактування англійської та ірландської лінгвокультур, дозволяють зробити такі висновки:

– протягом усього часу взаємодії двох мовних систем мало місце запозичення у мову-реципієнт ключових для автохтонної культури реалій повсякденного буття та соціальних реалій;

– процес мав різну інтенсивність на кожному з етапів взаємодії внаслідок дії різних чинників: глибини та інтенсивності контактів, політичного протистояння, відродження кельтської культури, зростання національної самосвідомості;

– найбільша кількість лексичних запозичень з'явилась у англійській мові Ірландії в другій половині XIX – першій третині XX ст., найменша – в XII – XVI ст.

Результативним для розуміння механізмів та наслідків лінгвокультурної взаємодії в умовах Ірландії може бути дослідження тенденцій запозичень та асиміляції англійської лексики в ірландській мові, а також специфіки формування концептуальної та мовної картин світу в умовах лінгвокультурної взаємодії.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абрамова Е. И. Кельтицизмы в английском языке Уэльса, Ирландии и Шотландии: семантика и коммуникативные ситуации использования : автореф. дис. на получ. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 – германские языки / Абрамова Елена Ивановна. – М., 2014. – 24 с.
2. Грицак Ю. П. Характеры народов мира: попытка определения национальных психотипов / Ю.П. Грицак. – Харьков : Экограф, 2000. – 342 с.
3. Жукова И. Н. Словарь терминов межкультурной коммуникации / И.Н. Жукова, М.Г. Лебедько, З.Г. Прошина, Н.Г. Юзefович; [под ред. М.Г. Лебедько и З.Г. Прошиной]. – М.: ФЛИНТА : Наука, 2013. – 632 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
5. Новикова Т. Б. Заимствование лингвокультурных концептов (на материале английского и русского языков) : автореф. дис. на получ. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 – теория языка / Новикова Татьяна Борисовна. – Волгоград, 2005. – 21 с.
6. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов : пособие для учителя / Д.Э. Розенталь, М.А. Теленкова. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М.: Просвещение, 1985. – 399 с.
7. Bliss, A.J. Literature in Norman French and English to 1534 / Alan Bliss, Joseph Long // A New History of Ireland : Volume II, Medieval Ireland 1169–1534 / Ed. by Art Cosgrove. – Oxford : Clarendon Press, 1987. – P. 708–736.
8. Dolan, T.P. A Dictionary of Hiberno-English / Terence Patrick Dolan. – 3rd edition. – Dublin : Gill & MacMillan, 2014. – xxviii, 320 p.
9. Filppula, M. The grammar of Irish English: Language in Hibernian style / Markku Filppula. – London, New York : Routledge, 2002. – 352 p.
10. Hickey, R. Irish English: History and Present-day Forms / Raymond Hickey. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2007. – 524 p.
11. Kallen, J. The English Language in Ireland: an Introduction / Jeffrey L. Kallen // International Journal of Language, Translation and Intercultural Communication. – Igoumenitsa, 2012. – Vol. 1. – P. 25 - 41.
12. Ó Cuív, B. A View of the Irish Language / Brian Ó Cuív. – Dublin : Stationery Office, 1969. – 156 p.

REFERENCES

1. Abramova, E.I. Celticism in English in Wales, Ireland and Scotland: semantics and the usage of communicative situations : abst. dis. cand. filol. sc.: spets. 10.02.04 – germanские языки / Abramova Elena Ivanovna. – M., 2014. – 211 p.
2. Gritsak, Y.P. Character of the people of the world: an attempt to determine the national psychotypes / Y.P. Gritsak. – Kharkiv: Ekograf, 2000. – 342 p.
3. Zhukova, I.N. The dictionary of intercultural communication terminology / I.N. Zhukova, M.G. Lebed'ko, Z.G. Proshina, N.G. Yuzefovich / ed. M.G. Lebed'ko, Z.G. Proshina. – M.: FLINTA: Nauka, 2012. – 632 p.
4. The Encyclopedic Dictionary of Linguistics / ed. V.M. Yarcevoi. – M.: The Russian Encyclopedia, 1990. – 685 p.
5. Novikova, T.B. Borrowing of linguocultural concepts (based on English and Russian languages) : abst. dis. cand. filol. sc.: spets. 10.02.19 – theory of language / Novikova Tat'yana Borisovna. – Volgograd, 2005. – 21 p.
6. Rosenthal, D.E. Dictionary of linguistic terms. Teacher's Guide / Rosenthal D.E., Telenkova M.A. – 3rd ed., Rev. and add. - M.: Prosvshenie, 1985. – 399 p.
7. Bliss, A.J. Literature in Norman French and English to 1534 / Alan Bliss, Joseph Long // A New History of Ireland : Vol. II, Medieval Ireland 1169–1534 / Ed. by Art Cosgrove. – Oxford : Clarendon Press, 1987. – P. 708–736.
8. Dolan, T.P. A Dictionary of Hiberno-English / Terence Patrick Dolan. – 3rd edition. – Dublin : Gill & MacMillan, 2014. – xxviii, 320 p.
9. Filppula, M. The grammar of Irish English: Language in Hibernian style / Markku Filppula. – London, New York : Routledge, 2002. – 352 p.
10. Hickey, R. Irish English: History and Present-day Forms / Raymond Hickey. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2007. – 524 p.
11. Kallen, J. The English Language in Ireland: an Introduction / Jeffrey L. Kallen // International Journal of Language, Translation and Intercultural Communication. – Igoumenitsa, 2012. – Vol. 1. – P. 25 - 41.
12. Ó Cuív, B. A View of the Irish Language / Brian Ó Cuív. – Dublin : Stationery Office, 1969. – 156 p.

The Specificity of Irish Loanwords in English Spoken in Ireland D. Polgorodnyk

Abstract. The article analyzes celtic components borrowed into English spoken in Ireland in the context of linguocultural periodization of Anglo-Irish contacts. The specificity of the usage of Celtic borrowings in Hiberno-English during the Anglo-Irish bilingualism is observed through the example of fictional texts of Irish authors in a dynamic situation.

Keywords: loanword, linguocultural interaction, accidental gap, realia, contacting languages